

Ingrepen van de vertaler. Een typologie van weglatingen en toevoegingen in poëtische vertaling Russisch-Nederlands

Lidia Rura, Universiteit Gent

Samenvatting

Weglatingen en toevoegingen behoren tot de meest ingrijpende vertaalprocedés. In deze bijdrage wordt bekeken hoe ingrijpend deze procedés eigenlijk zijn en hoe vaak ze worden gebruikt in poëtische vertaling. Voor dit doel werd een empirische studie uitgevoerd op een klein corpus Russisch-Nederlands dat bestaat uit de vertaalde poëzie van de Russische dissidente dichter Aleksandr Galitsj. Er wordt ook een typologie voorgesteld voor de weglatingen en toevoegingen die in het corpus voorkomen, inclusief toevoegingen en weglatingen van herhalingen.

Het onderzoek toont aan dat beide vertaalprocedés minder ingrijpend zijn dan men zou denken. Weglatingen zijn vaak relatief neutraal en worden hoe dan ook minder vaak toegepast dan toevoegingen. Bij de invasieve weglatingen kiezen de vertalers liever voor informatieverlies dan voor implicitering. De toevoegingen bevatten even vaak explicitering als aanvullende informatie. Het gebruik van beide procedés wordt vermoedelijk gemotiveerd door vormelijke redenen, persoonlijke voorkeur van de vertaler maar vooral door de optimalisering van de begrijpelijkheid van de doeltekst. Weglatingen en toevoegingen van herhalingen worden meestal gebruikt om de brontekststijl na te bootsen of om lexicale gevarieerdheid te bevorderen.

Abstract

Omissions and additions are countered among the most invasive translation techniques. In this contribution we explore just how invasive they are and how often they occur in poetic translation. In search for answers an empiric study has been carried out on a small Russian-Dutch corpus comprising translated poetry of the Russian dissident poet Alexander Galich. The study also yields a typology for omissions and additions based on the cases found in the corpus.

Trends concerning omissions and additions of repetitions have been discussed separately.

The research shows that both translation techniques are actually less invasive than one would think. Omissions occur less often than additions and many omissions appear to be relatively neutral. In case of invasive omissions the translators are more prepared to sacrifice information rather than make the text more implicit. Additions with explicitation occur just as often as those with additional information. The use of both translation techniques may be motivated by poetic form, the translator's personal preference but the main goal is to optimize the accessibility of the target text. A separate typology has been proposed for the omissions and additions of repetitions that mostly serve to preserve the source-text style or to boost lexical variation.

1. INLEIDING

Weglatingen en toevoegingen zijn ingrijpende vertaalprocedés, waarvan het gebruik alleen wordt aangeraden na grondige overweging en als het laatste redmiddel, wanneer er geen andere oplossing voorhanden is (Goerova, 2010, p. 98-99; Pedersen, 2005, p. 9). Ze grijpen in op de boodschap, en vooral voor weglatingen wordt omzichtigheid gepredikt omdat een deel van de brontekst dan verloren gaat (Davies, 2007, p. 56). Niettemin gelden weglatingen en toevoegingen volgens sommige vooraanstaande vertaalwetenschappers als valabele vertaalprocedés (Toury, 1995, p. 82-83; Newmark, 1982, p. 149), die in de praktijk vaker [worden] toegepast dan normatieve vertaalwetenschappers willen toegeven' (Franco Aixelá, 2010, p. 202). In literaire vertaling zouden ze vaker voorkomen omdat algemeen aangenomen wordt dat literaire vertalers vrijer zijn in hun keuzes. Het verlies van sommige elementen wordt dan als een aanvaardbare prijs gezien voor het behoud van andere (Davies, 2007, p. 57). Deze ambigue houding tegenover weglatingen en toevoegingen maakt ze een interessant onderwerp voor vertaalonderzoek en een waardevolle toetssteen voor een vergelijkende vertaalanalyse of voor het bepalen van de vertaalstrategie. In deze bijdrage gebruiken we resultaten van een empirisch onderzoek binnen een specifiek genre om te peilen naar het werkelijke gebruik en de invasiviteit van deze procedés.

De empirische studie in kwestie werd uitgevoerd op een klein parallel corpus van vertaalde poëzie van één Russische auteur. Deze auteur is de dissidente dichter Aleksandr Galitsj, die in de jaren 1960-70 werkte binnen

het bijzondere genre van het auteurslied, waarbij dichters hun werk in lied-vorm brachten voor hun publiek. Ondanks zijn naam wordt het auteurslied, gekenmerkt als het is door poëtische kenmerken als metrum e.d., gerekend tot de poëzie, zeker bij de beste vertegenwoordigers van het genre, zoals Galitsj. De Britse slavist en poëziedeskundige Smith heeft door middel van vergelijkend onderzoek aangetoond dat het metrum van het auteurslied dichter ligt bij de geschreven poëzie dan bij liedteksten (Smith, 1984, p. 131-137). Daarom is het ook niet verwonderlijk dat de meeste vertalingen van Galitsj zijn verschenen in literaire publicaties, dichtbundels en anthologieën. De orale vorm van het auteurslied gaat gepaard met bepaalde tekstenkenmerken zoals bv. veelvuldige herhalingen in refreinen, en dat heeft ook implicaties voor de studie van weglatingen en toevoegingen. Het genre werd heel populair in de Sovjet-Unie in de jaren 1960-80 omdat het door zijn orale vorm de censuur eenvoudig kon omzeilen en veel creatieve vrijheid bood, zowel aan de auteurs als aan hun publiek. Het voorbeeld van Galitsj vormt een goed aanknopingspunt om een beeld te krijgen van de specifieke moeilijkheden aan de vertaling van dissidente poëzie, meer bepaald in het geval van weglatingen en toevoegingen. De vertaling van dissidente poëzie plaatst de vertaler voor twee grote uitdagingen die te maken hebben met enerzijds de ideologische lading van de tekst en anderzijds met de sterke vormgerichtheid. Om de eerste uitdaging aan te gaan moet de vertaler een manier vinden om de lezer de kennis van de oorspronkelijke historische en maatschappelijke context bij te brengen zodat alle ideologische elementen en allusies voor de lezer van de vertaling begrijpelijk zouden zijn; hij moet de tekst als het ware zien te ontsluiten voor het doelpubliek. Wat de tweede uitdaging betreft, moet de vertaler proberen de vormelijke aspecten zo weer te geven dat ze dezelfde of vergelijkbare gewaardwordingen oproepen als het origineel. Bij beide uitdagingen staat de interpretatie door de vertaler en zijn doelpubliek centraal. Weglatingen en toevoegingen vormen een belangrijk werkmiddel van de vertaler bij de uitvoering van zijn opdracht.

Het corpus Russisch-Nederlands bestaat uit circa 4.500 woorden en bevat zeventien vertalingen van zestien gedichten. Dat corpus maakt deel uit van een veel groter corpus van 75.000 woorden waarin ook vertalingen in het Engels en het Frans opgenomen zijn. Dat grotere corpus bevat vertalingen van 82 gedichten van Galitsj, wat ongeveer de helft van zijn dissidente poëtische oeuvre vormt. Sommige zijn volledige vertalingen van een gedicht, andere zijn deelvertalingen van bepaalde strofen of regels. Sommige gedichten werden vertaald in alle drie de talen en ook herhaaldelijk vertaald in dezelfde taal

door dezelfde vertaler of verschillende vertalers. De Engelse vertalingen zijn het talrijkst, met circa 37.000 woorden. Het aandeel van de Franse vertalingen is min of meer evenredig met de Nederlandse, circa 4.500 woorden. Het corpus bevat vertalingen van 16 verschillende vertalers of vertaalduo's. De doestellingen die de vertalers voor ogen hadden, verschillen aanzienlijk. Sommige gedichten zijn vertaald als literaire werken, andere dienen ter illustratie in academische publicaties; nog andere zijn gemaakt ter gelegenheid van een concert of een plaatuitgave. Eén Engelse vertaler, G.S. Smith, heeft Galitsj maar liefst drie keer vertaald: twee keer voor een academische publicatie en één keer voor de uitgave van een dichtbundel met literaire vertalingen. Voor 44 gedichten uit het corpus bestaan er twee of meer volledige of gedeeltelijke vertalingen. Het grootste aantal vertalingen voor één gedicht is elf, waarvan acht in het Engels (drie ervan door dezelfde vertaler), twee in het Nederlands en één in het Frans. Een dergelijk gevarieerd en heterogeen corpus vormt interessant onderzoeksmateriaal voor een representatieve studie. In dit artikel concentreren we ons op de tendensen voor het Nederlands.

Ondanks het geringe aantal Nederlandse vertalingen zijn in totaal maar liefst vijf vertalers of vertaalcollectieven aan het werk geweest. Twaalf van de zeventien gedichten werden vertaald door een vertaalduo, bestaande uit Evgenija Hanicenko (de Russischtalige vrouw van een Nederlandse slavist) en haar Nederlandstalige dochter Nadja Van Santen. Voorts is telkens één gedicht vertaald door Hilde Gos (studente Slavistiek), door Nina Targan Mouravi (kunstenares en literair vertaler) en door nog een duo van literaire vertalers, Margriet Berg en Marja Wiebes. Twee gedichten zijn vertaald door Anne Van Dooren. De vertalers lijken banden te hebben met Slavistiek en Ruslandkunde, en alle vertalingen zijn het werk van Nederlandstaligen, op Nina Targan Mouravi na, die Russischtalig is. In de skopos van de Nederlandse vertalingen – d.w.z. de beoogde functionaliteit en het beoogde doelpubliek (Vermeer, 2000) – zit er ook enig verschil. Zo zijn drie van de zeventien vertalingen (nl. die van Gos, Targan Mouravi en het duo Berg en Wiebes) echte literaire vertalingen die in dichtbundels en literaire tijdschriften zijn verschenen. Hier mag men aannemen dat het esthetisch gehalte van de vertaling een aandachtspunt was voor de vertalers. Dat is vermoedelijk ook het geval voor nog twee vertalingen (van Van Dooren) omdat ze ook in een dichtbundel zijn gepubliceerd. De skopos van de andere twaalf vertalingen is ambigu. Enerzijds zijn dat gelegenheidsvertalingen, gemaakt ter gelegenheid van een concert van Galitsj in België, anderzijds zijn twee ervan ook verschenen in dezelfde dichtbundel als de vertalingen van Van Dooren. Dat laat

vermoeden dat ook bij deze vertalingen een bepaalde esthetische waarde werd nagestreefd.

Dat laatste is belangrijk voor deze studie omdat we tevens proberen stil te staan bij de potentiële motivatie achter weglatingen en toevoegingen. Zo kunnen de vormelijke eisen een mogelijke motivatie vormen. Hoewel van de zeventien vertalingen slechts enkele metrisch zijn en twee gerijmd, kan de vorm van de brontekst toch een rol spelen voor bv. weglatingen, ook al is het eindproduct niet metrisch. Sommige woorden en wendingen in de brontekst zijn immers louter aanwezig voor de vorm, en kunnen daarom makkelijker en vrij pijnloos verdwijnen in vertaling.

2. CORPUSONDERZOEK

Mijn empirisch onderzoek leidde tot het ontwikkelen van een typologie van weglatingen en toevoegingen op basis van het corpus en de analyse van statistische gegevens (de lezer vindt die steeds tussen haakjes als getallen bij de bespreking van de categorieën). De data die leidden tot de typologie betreffen het gehele corpus Russisch-Engels-Nederlands-Frans genoemd in de inleiding. Na de samenstelling van het corpus werden alle verschuivingen tussen de bron- en doeltekst gemarkeerd en in kaart gebracht. Bij de inventarisatie ervan bleek echter dat weglatingen/ toevoegingen in het corpus nogal van elkaar verschillen en niet dezelfde implicaties hebben voor de interpretatie. Sommige leken vrij weinig impact te hebben op de interpretatie en andere juist veel.

2.1. OVERWEGINGEN BIJ HET OPSTELLEN VAN EEN TYPOLOGIE

Bij de beoordeling van de interpretatie werd zowel gekeken naar de betekeniseenheid in kwestie (bv. woord, constituent, zin, strofe) als naar de interpretatie binnen een verhaal/ gedicht. De poëzie van Galitsj is sterk beïnvloed door zijn achtergrond als toneelschrijver en acteur en is gekenmerkt door de veelstemmigheid van verscheidene personages. Ook bevatten zijn gedichten soms een aantal parallel ontwikkelende verhalen die met elkaar een dramatisch en narratief geheel vormen. Het feit dat Galitsj zijn gedichten-liederen duidelijk als boodschap zag en presenteerde, maakt dat voor de beoordeling van de interpretatie de context van een heel gedicht nodig is.

Na een analyse van de implicaties voor de interpretatie werden de weglatingen en toevoegingen gegroepeerd, telkens in vier categorieën, uitgezet op een oplopende schaal van minder naar meer ingrijpend. Sommige weglatingen/toevoegingen zijn vrijwel neutraal, andere hebben gevolgen voor de informatieve lading en/of de mate van implicitering/explicitering. De interpretatieve effecten van weglatingen/toevoegingen zijn des te duidelijker bij de gedichten met verschillende vertalingen in verschillende talen, zoals te zien is in het onderstaand voorbeeld (1).

- (1) Ja podkovoij vmjorz v *sannyj sled*, / V ljod, tsjo ja kajlom kovyrjal! / Ved' *nedarom* ja dvadtsat' let / protroebil po tem lagerjam. (Galitsj, 'Wolken')
[Ik vroor als een hoefijzer in het spoor van een slede, / In het ijs dat ik bikte met mijn pikhouweel! / Ik heb immers niet voor niets twintig jaar / weg zitten ploeteren in die kampen.]
- (1a) Once I froze like iron to ice, / *Digging roads* with a pick in my hand! / I left twenty long years of my life / Back in those *bloody labour* camps. (Smith in Galich, 1983, p. 85)
- (1b) I am stuck *in the ice*, a cast shoe in the tracks, / In the ice that I *scratched* and I hacked, / Twenty years of my life I have spent *in the ice*, / *Twenty years of my life* in the camps. (anonieme vertaler in Galich, 1974/1975)
- (1c) Like a horseshoe I froze into the sleigh tracks, / Into the ice I was chipping with my pick! / After all, not for nothing / I blew away twenty years in those camps. (Smith, 1984, p. 195)
- (1d) I'm frozen to a sled track like a horse shoe / *Left* in ice that I broke with a pick-axe! / They took a toll, you know, the twenty years / That I slaved away in those camps. (Sergay in Lubensky & Odintsova, 2010, p. 215-216)
- (1e) My boots are at zero in sleigh tracks / and ice that I scratched with my ax; / oh, it wasn't for nothing that twenty / years laid me out in those camps. (Langland, Aczel & Tikos in Galich, 1973, p. 106)
- (1f) I froze to the road like a horseshoe, / To the ice that I was digging with a pickaxe, / It's not for nothing that I spent / Twenty years in those camps. (Platonov, 2012, p. 122)
- (1g) Ik vroor in het spoor der slede, / bij het ijs heb ik ook geleden, / twintig jaar zat ik daar *te wachten* / in een kamp *met zijn koude nachten*. (Hanicenko & Van Santen, 1974, p. 2)

Het voorbeeld (1) laat verschillende vertaalkeuzes en hun verband met de skopos zien. Zo bevatten vertalingen (1c) van Smith en (1f) van Platonov

helemaal geen weglatingen noch toevoegingen, wat ook niet verwonderlijk is aangezien deze twee vertalingen puur illustratief zijn in een monografie en daarom vrij letterlijk en heel dicht bij de brontekst. Esthetische overwegingen spelen daarbij geen rol. De vertaling van Sergay (1d) komt uit didactisch materiaal, namelijk een handboek dat studenten kennis van de Russische poëzie maar ook van het auteursliedgenre bij moet brengen. Daarom is het logisch dat deze vertaling minder letterlijk is en wél een bepaalde esthetische waarde nastreeft, wat ook het geval is voor de vertalingen (1a), (1b), (1e) en (1g), die allemaal literaire vertalingen zijn waar aantrekkelijkheid en begrijpelijkheid voor de doellezer belangrijk zijn. Bijgevolg is het niet verassend dat in al die vertalingen weglatingen en toevoegingen te vinden zijn, die hieronder worden besproken.

Van de eerste regel verdwijnen in de vertaling (1a) de woorden *sannyj sled* ('het spoor van een slede'), en de betekenis wordt samengetrokken met de tweede regel *I froze like iron to ice*. Het woord *podkova* ('hoefijzer') wordt dan gewoon weergegeven door een veralgemenend *iron*. De vertaler verkrijgt daarmee hetzelfde metrum als het origineel (trochee) en ook een alliteratie *Iron – Ice*, die compenseert voor de alliteratie *sannyj sled*, die verloren gaat door de weglating. De weglating heeft echter wel een informatieve consequentie omdat het beeld van een sledespoor, de plaats waar het personage zich in gevoren ziet, wegvalt. Dat wordt in deze vertaling enigszins opgevangen door de toevoeging *roads* in de tweede regel, waarmee het gebeuren wordt gesitueerd op een plaats waar een weg wordt aangelegd. Qua betekenis is het niet helemaal conform aangezien een sledespoor niet noodzakelijk op een weg in aanbouw hoeft te liggen. Gedetineerden in de Stalinkampen zouden ook niet per se het ijs staan te bikken om wegen aan te leggen maar bv. ook vaak bij de ontginning van delfstoffen. De toevoeging brengt dus nieuwe informatie binnen ten opzichte van de brontekst. Deze vertaalkeuze is waarschijnlijk gemotiveerd door vormelijke eisen en is zeker bewust, want dezelfde vertaler (Smith) behoudt alle elementen intact in zijn illustratieve vertaling in een monografie (1c) *Like a horseshoe I froze into the sleigh tracks*.

Iets min of meer gelijkaardigs is te zien in de vertaling (1f) *I froze to the road like a horseshoe*, waar het gebeuren weer op een weg gesitueerd wordt. Maar het verschil is dat er in (1f) geen verwijzing is naar het bouwen van wegen, en daarom is de vervanging van een 'sledespoor' door een 'weg' minder ingrijpend. Een 'sledespoor' kan immers gezien worden als een soort 'weg'.

In de vertaling (1b) verdwijnt alleen de verwijzing naar een ‘slede’, maar het ‘spoor’ blijft *a cast shoe in the tracks*. Daarmee wordt het beeld van een spoor in een winterlandschap behouden zonder de specifieke verwijzing naar datgene wat het spoor heeft achtergelaten. De motivatie van deze weglating is waarschijnlijk het metrum (anapest).

Door de vergelijking van deze drie weglatingen kan men vaststellen dat de weglating in (1a) de meest ingrijpende is met duidelijk informatieverlies, zeker omdat de vertaler ook een specifieke plaats en activiteit suggereert door de toevoeging *digging roads*. De weglating van de verwijzing naar een ‘slede’ in (1b) is minder ingrijpend omdat er niets anders gesuggereerd en niets geconcretiseerd wordt. Er wordt alleen gesproken van een ‘spoor’. Deze weglating heeft haast geen implicaties voor de interpretatie en is bijgevolg vrij neutraal. De vertaling in (1f) is geen weglating maar een vervanging en een veralgemening.

Een andere weglating in de derde regel is *ved’ nedarom* (letterlijk ‘immers niet voor niets’). Deze wending geeft de redenering van het personage tegenover zichzelf of iemand anders weer, in een context waar hij over zijn leven vertelt. De wending wordt behouden in de vertalingen (1c), (1e) en (1f). In (1d) wordt de wending vervangen door een expliciterende uitspraak: *They took a toll, you know*. Dat geeft een voor de hand liggende interpretatie van de wending weer, namelijk de reden waarom het personage het altijd koud heeft.

Maar in de vertalingen (1a), (1b) en (1g) verdwijnt de wending. De vertaler van (1a) gebruikt de weglating wellicht voor het metrum, want dezelfde vertaler (Smith) behoudt de wending in een niet-metrische illustratieve vertaling (1c): *After all, not for nothing*.

Vormelijke overwegingen kunnen ook achter de keuze van vertaler (1b) zitten. Deze vertaler gebruikt een niet-tritioneel metrum dat lijkt op een mengeling van dactylus en trochee:

/ _ / _ _ / / _ / _ _ /

/ _ / _ _ / _ _ /

Deze vertaler kiest ervoor om in plaats van om de uitspraak ‘immers niet voor niets’ een identieke herhaling *Twenty years of my life* toe te voegen. De keuze lijkt kenmerkend voor zijn/haar stijl aangezien dezelfde strofe nog twee toevoegingen van identieke herhalingen bevat, namelijk *in the ice*.

De vormelijke eisen schuilen wellicht ook achter de weglating in (1g), wat een metrische vertaling is in een enigszins onregelmatige anapest met een verkorte jambische laatste voet (_ _ / _ _ / _ / _). Vertaler (1g) heeft duidelijk veel gewerkt aan de vorm, aangezien het gedicht ook gerijmd is: er is zowel binnenrijm (*vroor – spoor*) te vinden als eindrijm (*slede – geleden*) en (*wachten – nachten*).

De weglating van de uiting ‘immers niet voor niets’ heeft in alle gevallen implicaties voor de stijl die daardoor minder overkomt als de directe rede van een gesprek. Gevolgen voor de interpretatie zijn echter miniem: geen informatie wordt weggelaten en de betekenis wordt niet geïmpliceerd, wat deze weglating als vrij neutraal kenmerkt.

De toevoegingen in voorbeeld (1) zijn moeilijker met elkaar te vergelijken omdat ze geen gemeenschappelijk referentiepunt in het origineel hebben en zich op verschillende plaatsen in verschillende vertalingen bevinden. Zo zijn er puur stilistische toevoegingen die geen impact hebben op de betekenis, zoals identieke herhalingen in (1b) (*cf. supra*) alsook een toevoeging van *I scratched* bij *I hacked* in dezelfde vertaling. Die toevoeging is nodig voor het metrum, maar het gebruik van werkwoordelijke paren is ook stilistisch kenmerkend voor het Engels. Semantisch gezien zijn al die toevoegingen vrij neutraal.

De toevoeging in (1a) ***bloody labour camps*** is duidelijk expliciterend: de strafkampen worden expliciet vermeld, en ook de houding van het personage ertegenover wordt geëxpliciteerd.

De toevoeging in (1d) ***Left in ice*** is ook expliciterend: aangegeven wordt dat het personage daar vast in is blijven zitten, bevroren in het ijs.

De vertaling (1g) bevat twee toevoegingen en een vervanging. De vervanging *bij het ijs heb ik ook geleden* i.p.v. ‘In het ijs dat ik bikte met mijn pikhouweel’ is een samenvattende veralgemening. De toevoegingen *te wachten* en *met zijn koude nachten* brengen echter aanvullende informatie die afwezig is in het origineel. Beide toevoegingen zijn wellicht gemotiveerd door de vorm, zoals eerder vermeld in deze bespreking.

De analyse van het voorbeeld laat een aantal soorten weglatingen en toevoegingen zien die ten grondslag liggen aan de door mij ontwikkelde typologie. Gezien de kleine omvang van het corpus Russisch-Nederlands en het beperkte aantal weglatingen/toevoegingen in deze vertaalrichting wordt in dit artikel geen vergelijking gemaakt met bestaande typologieën voor toevoegingen en

weglatingen, zoals die van Davies (2007), Michajlova (2007) of Hawamdeh (2014). Een dergelijke vergelijking zou alleen zinvol zijn voor het gehele corpus met alle drie de doeltalen.

Louter grammaticale weglatingen en toevoegingen (bv. lidwoorden, hulpwerkwoorden enz.) werden niet meegeteld omdat ze vaak voortvloeien uit taalverschillen. Ze zullen zeker talrijk zijn in een vertaling Russisch-Nederlands, omdat die talen aanzienlijk van elkaar verschillen. Daarom zijn grammaticale toevoegingen en weglatingen vaak verplicht, en bijgevolg niet indicatief voor het bepalen van de vertaalstrategie. Zo kent het Russisch geen lidwoorden noch samengestelde tijden van voltooidheid waardoor er hoe dan ook sprake is van toevoeging in de vertaling. Een ander treffend verschil tussen Russisch en Nederlands heeft betrekking op de verplichte aanwezigheid van zinsdelen in een correcte zin. Terwijl de zinsdelen in het Nederlands moeilijk weg kunnen vallen, worden in een elliptische taal als het Russisch veel zinsdelen weggelaten. Zo heeft het Russisch i.t.t. het Nederlands bij gezegdeconstructies geen koppelwerkwoord *zijn* in de tegenwoordige tijd. Er is ook het fenomeen van wat in de taalkunde ‘pro-drop’ genoemd wordt. Het Nederlandse ‘ik wil’ komt overeen met *chotsjoe*: een pronomen als onderwerp is bij afwezigheid van nadruk niet nodig. Daarnaast kan het onderwerp in het Russisch vaak worden weggelaten omdat de persoonsvorm van het werkwoord voldoende informatie over het onderwerp bevat (vgl. *Melo, melo, po vsej zemle, / vo vse predely*¹ (Galitsj, ‘Ter nagedachtenis aan B. Pasternak’) [letterlijk: ‘vaagde, vaagde over de hele aarde, naar alle streken’] vs. *De sneeuwstorm woei, woei over de aarde / over al haar windstreken* (Hanickenko & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 3)). De persoonsvorm *melo* in het Russisch geeft aan dat het om een onpersoonlijke constructie gaat met een onzijdig onderwerp in de verleden tijd; het Nederlands heeft hier liever een echt onderwerp, in dit geval *de sneeuwstorm*.

1 De versregels zijn een citaat uit het gedicht van Boris Pasternak *Zimnjaja notsj* (‘Winternacht’). Enkele citaten uit dit gedicht zijn geïntegreerd in het gedicht dat Galitsj schreef ter nagedachtenis van Pasternak. Er zijn geen bronnen vermeld bij de vertaling van deze regels in het Nederlands. Daarom nemen we aan dat de vertaling gemaakt is door dezelfde vertalers die het gedicht van Galitsj hebben vertaald, namelijk Evgenija Hanickenko en Nadja Van Santen.

2.2. TYPOLOGIE TOEGEPAST OP HET RUSSISCH-NEDERLANDSE MATERIAAL

Elk type weglating of toevoeging wordt geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld. De segmenten in kwestie zijn in het cursief gezet. De Russische voorbeelden worden weergegeven in de Nederlandse transcriptie voor het Cyrillisch alfabet met een kleine aanpassing: het Russische zachte teken wordt weergegeven met een apostrof. Elk voorbeeld is vergezeld van onze eigen semantisch getrouwe vertaling in het Nederlands tussen vierkante haakjes. De Nederlandse titels van de gedichten zijn die van de reëel bestaande vertaling, op één na, namelijk ‘De stadsromance’. Die titel hebben we zelf vertaald omdat de bestaande vertaling zonder titel is gepubliceerd.

Uit het onderzoek blijkt dat het totale aantal toevoegingen (130) ongeveer 20% hoger ligt dan het totale aantal weglatingen (109). Dat toont aan dat beide procedés actief worden gebruikt met een lichte voorkeur voor toevoegingen.

2.2.1 Typologie van weglatingen

Alle weglatingen in het corpus kunnen worden verdeeld in vier groepen: (i) relatief neutrale weglatingen die weinig impact hebben op de betekenis, (ii) weglating met duidelijk informatieverlies waardoor de doeltekst een andere betekenis krijgt, maar daarom niet noodzakelijk minder toegankelijk wordt voor de lezer, (iii) impliciterende weglatingen die de doeltekst minder toegankelijk maken voor de lezer, en (iv) weglatingen die gepaard gaan met zowel informatieverlies en betekenisverandering als implicitering, met verminderde begrijpelijkheid tot gevolg. Weglatingen worden in de vertaalwetenschap vaak gebonden aan implicitering (Baker & Saldanha, 2011, p. 104), maar de definities van implicitering kunnen verschillen. Daarom is het belangrijk om aan te geven wat we hier onder implicitering verstaan. Chesterman ziet implicitering als het weglaten van componenten waarvan redelijkerwijs kan worden verondersteld dat de lezer die zelf kan afleiden (Chesterman, 1997, p. 109). Volgens Vinay & Darbelnet is implicitering een vertaalprocedé waarmee datgene wat expliciet vermeld wordt in de brontekst impliciet gemaakt wordt in de doeltekst, waarbij de lezer die elementen moet infereren vanuit de context of situatie (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 344). Onze definitie vloeit voort uit die twee definities, met één verschil, nl. dat implicitering niet noodzakelijk verbonden is aan inferentie. Onder implicitering verstaan we betekenisverschuivingen in de doeltekst ten opzichte van de brontekst, waarbij de gehele

boodschap van de auteur minder duidelijk of minder begrijpelijk wordt voor de lezer. In die zin zien we implicitering zoals beschreven door Murtisari, nl. als ‘ont-explicitering’ (*de-explicitation*) (Murtisari, 2013, p. 315, 320). In sommige gevallen is dan inferentie mogelijk, in andere gevallen niet meer, zeker wanneer implicitering gepaard gaat met het weglaten van feitelijke informatie, waardoor de lezer een onvolledige boodschap krijgt. Het laatste geval wordt geïllustreerd in het voorbeeld (6a) hieronder.

Over de eerste categorie van relatief neutrale weglatingen (i) moet worden opgemerkt dat het een heterogene categorie is die uit meerdere subcategorieën bestaat. Een ervan is *partial translation* (‘gedeeltelijke vertaling’) zoals bv. *summary translation* (‘samenvattende vertaling’) (Chesterman, 1997, p. 108, p. 111-112). Een andere subcategorie bevat weglatingen van elementen die semantisch overbodig zijn omdat ze impliciet in de tekst aanwezig zijn (Barchoedarov, 1975, p. 225; Goerova, 2010, p. 99). Relatief neutraal zijn ook weglatingen van concrete verwijzingen die onbekend (Komissarov, 2011, p. 140) of irrelevant (Grit, 2010, p. 193) zijn voor het doelpubliek. Die laatste subcategorie heeft vaak betrekking op de vertaling van realia of eigennamen. Dan vormt de weglating soms de beste optie om een lange uitleg te vermijden (Baker, 1992, p. 40; Davies, 2007, p. 61; Pedersen, 2005, p. 14). Michajlova merkt op dat deze tendens vooral aanwezig is in de poëtische vertaling, omdat de vormelijke eisen en de beperkte tekstlengte moeilijk verzoenbaar zijn met een beschrijvende uitleg (Michajlova, 2007, p. 147).

2.2.1.1 (Relatief) Neutrale weglatingen

(2) A papasja priezjaet sam k poloenotsji, / *Toptoeny da choloei toet vse po stroenotsjke!* (Galitsj, ‘De stadsromance’)

[Haar paps komt tegen middernacht / en *de lijfwachten en knechten* staan in de houding!]

(2a) Haar papa komt om middennacht, / en *de onderdanen* staan in een rijtje. (Van Dooren in Galitsj, 1977, p. 82)

Het voorbeeld (2a) illustreert een samenvattende vertaling, ‘lijfwachten en knechten’ worden samengebracht onder ‘onderdanen’ wat de betekenis van de brontekst behoudt ondanks de weglating. Ook werd het Russisch woord *toet* niet vertaald. Dat woordje heeft in deze context weinig betekenis maar is nodig voor het metrum (trochee) en kan daarom vrij probleemloos verdwijnen in de vertaling.

- (3) My *poimjonno* vspomnim *vsech*, / Kto podnjal roekoe! (Galitsj, ‘Ter nagedachtenis aan B. Pasternak’)

[We zullen *allen bij naam* onthouden / die zijn hand ophief.]

- (3a) We zullen nooit vergeten/ Die hun hand ophieven. (Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 3)

In het voorbeeld (3a) wordt de weglating van overbodige elementen geïllustreerd, namelijk de twee woorden *poimjonno* (‘bij naam’) en *vsech* (‘allemaal’). Toch hebben die weglatingen nauwelijks invloed op de betekenisoverdracht. Dat de namen van allen die ‘hun hand ophieven’ niet vergeten worden, is impliciet aanwezig in de doeltekst.

- (4) Pojasok ej pokoepal porolonovyj, / I v palatoe s nej chodil *Granovotoeju* (Galitsj, ‘De rode driehoek’)

[Ik kocht haar een ceintuur van perlon / en heb met haar het *Facettenpaleis* bezocht]

- (4a) En ik gaf haar een ceintuur van porolon / Het paleis heb ik met haar gezien (Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 4)

Voorbeeld (4a) dient als illustratie voor de weglating van een onbekend en / of irrelevant reale, of contextgegeven. Zo wordt in de vertaling de benaming van het paleis weggelaten, meer bepaald die van het beroemde Facettenpaleis in het Kremlin. Het reale moet aangeven dat de protagonist met veel stijl uitging met zijn minnares, maar het gegeven is onbekend bij het doelpubliek. Daarom behouden de vertalers alleen het woord *paleis*, dat op zichzelf ook voldoende is omdat het dezelfde suggestie kan wekken van luxe en stijl. Wel is het opmerkelijk dat in dezelfde zin een ander, nog minder bekend, gegeven wél behouden blijft in de vertaling: het gaat om *porolon* (‘perlon’), een kunststof die toentertijd in de mode was. Omdat het doelpubliek dit niet zal kennen, voegen de vertalers een voetnoot toe met wat uitleg.

2.2.1.2 Weglatingen met informatieverlies

- (5) I oenylo brjol za nej Iosif, / Oebezjavsij *slavy* / Bozjyj ottsjim...(Galitsj, ‘Ave Maria’)

[En droevig sjokte Josef achter haar aan, / de *aan de roem* ontsnapte / stiefvader van God...]

- (5a) Jozef sjokte weemoedig achter haar aan / Gevluchte stiefvader van God... (Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 12)

In het voorbeeld (5a) wordt een belangrijk stuk informatie, namelijk het woord *slavy* ('aan de roem') weggelaten. Daarmee verandert Jozef van de 'aan de roem ontsnapte stiefvader van God' in de 'gevluchte stiefvader van God'. In plaats van de vermelding in het origineel van het gebrek aan roem en verering van Jozef, krijgen we in de vertaling een verwijzing naar zijn fysieke vlucht. Veel impact heeft deze weglating echter niet op de begripelijkheid van de tekst, het gaat in wezen om bijkomstige informatie in de context van het hele gedicht.

2.2.1.3 Weglaten met implicitering

(6) A Madonna sjla po Ioedee! / I vsjo legtsje, ton'sje, vsjo choedee / S kazj-dym sjagom stanovilos' telo... / A vokroeg sjoemela Ioedeja / I o mjortvych pomnit' ne chotela... (Galitsj, 'Ave Maria')

[En Madonna liep door Judea / En haar lichaam werd steeds lichter, steeds dunner, steeds magerder... / Terwijl Judea rond haar lawaai maakte / En niet aan de doden wilde denken...]

(6a) Bleek, tenger en lichter werd de Madonna / Ze dwaalde nog steeds door Judea... / De kracht uit haar lichaam gevloeden / Judea vergat zoals altijd haar doden...(Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 12)

In het voorbeeld (6a) verdwijnt een hele regel in de vertaling, namelijk 'Terwijl Judea rond haar lawaai maakte'. De implicatie is dat het volk van Judea niet stil wilde staan bij de dood van Christus of andere doden die zichzelf opgeofferd hadden voor hun land en volk, en dat het in plaats daarvan gonsde van de gewone drukte. In de vertaling wordt daar een allusie op gemaakt met 'Judea vergat zoals altijd haar doden' maar de verwijzing naar de moedwillige keuze voor bedoening in plaats van bezinning verdwijnt. De lezer kan wel enigszins de houding van Judea tegenover haar doden uit de context afleiden door de regel *Judea vergat zoals altijd haar doden* maar moet het nu doen zonder handreiking omdat de expliciete verwijzing verdwenen is.

2.2.1.4 Weglaten met informatieverlies én implicitering

(7) On prosnoelsja, zakoeril 'Belomor', / Vzgl pinzjak, gde oe nego kosjel-jok, / I prosjljopal *bosikom* v kolidor, / A vernoelsja i obratno zaljog. (Galitsj, 'Generaalsdochter')

[Hij werd wakker, stak een Belomor (heel goedkoop type sigaretten van slechte kwaliteit– L.R.) / Pakte zijn blazer waar zijn portemonnee zit /

En slofte *blootvoets* naar de gang, / Toen kwam hij terug en ging weer liggen.]

(7a) Kijk eens hoe meneer uit zijn bedje kruipt, / Rookt een ‘Belomor’, zoekt zijn jasje op, / Pakt zijn portemonnee, sloft de kamer uit, / En terug naar bed met zijn zatte kop. (Targan Mouravi in Galitsj, 2004, p. 189)

In het voorbeeld (7a) wordt in de vertaling het woord *bosikom* (‘blootvoets’) weggelaten. Hiermee verdwijnt niet alleen belangrijke informatie maar treedt ook enige implicitering op. De minnaar van het vrouwelijke personage behandelt haar respectloos. Hij komt bij haar op bezoek en valt in slaap na een paar borrels en seks. Wanneer hij wakker wordt om naar het toilet te gaan, moet hij naar de gang want zijn minnares heeft waarschijnlijk alleen een kamertje op een gemeenschappelijk appartement. Het feit dat hij nog helemaal slaperig zijn jasje met de portemonnee meeneemt en blootvoets de vaak vuile gemeenschappelijke gang betreedt, toont hoe weinig vertrouwen hij in zijn minnares heeft en hoe hij dat ook nog eens openlijk toont. Hij is niet bang om haar te beledigen en wil ook geen extra cent aan haar uitgeven, want ze heeft zo’n lage positie in de maatschappij dat ze toch geen andere man kan krijgen en geen eisen kan stellen. Door de weglating van een dergelijk detail gaat er niet alleen informatie verloren maar wordt de beschrijving van de respectloze en neerbuigende houding van het mannelijke personage tegenover zijn minnares impliciet. De lezer weet alsnog dat hij haar niet met zijn portemonnee alleen wil laten maar weet niet hoe ver hij daarin gaat, omdat de weglating door niets wordt opgevangen.

Uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat (relatief) neutrale weglatingen veruit de grootste groep vormen (42). Dat toont aan dat de vertalers de betekenis en de informatie van de brontekst intact proberen te houden in de doeltekst. Bij meer ingrijpende weglatingen is er een lichte tendens tot informatieverlies (categorie (ii) + (iv) = 35) maar niet voor implicitering (categorie (iii) + (iv) = 27). Dat laat zien dat de vertalers liever informatie opofferen dan dat ze de doeltekst minder toegankelijk maken voor de lezer.

2.2.2 Typologie van toevoegingen

Alle vastgestelde toevoegingen kunnen worden verdeeld in vier groepen: (i) toevoegingen om nadruk te leggen, die geen extra betekenis met zich meebrengen, (ii) toevoegingen met aanvullende informatie, die niet noodzakelijk expliciterend is, (iii) toevoegingen met explicitering, en (iv) toevoegingen met zowel extra informatie als explicitering. De laatste twee types toevoegingen

zijn soms noodzakelijk omdat bepaalde semantische elementen impliciet blijven in de brontaal maar (bij voorkeur) expliciet worden gemaakt in de doeltaal (Barchoedarov, 1975, p. 221; Goerova 2010, p. 98). In de literatuur wordt explicitering vaak verbonden aan toevoegingen (Baker & Saldanha, 2011, p. 104). De definities van explicitering kunnen – net als die van implicitering – verschillen. Chesterman ziet explicitering als toevoeging van componenten aan de doeltekst die impliciet aanwezig zijn in de brontekst (Chesterman, 1997, p. 108-109), net als het gelijknamige vertaalprocedé bij Vinay & Darbelnet (1995, p. 342). Net als die auteurs verstaan we onder explicitering betekenisverschuivingen in de doeltekst ten opzichte van de brontekst, waarbij de gehele boodschap van de auteur duidelijker en explicieter wordt voor de lezer. We voegen echter een element toe aan onze definitie, nl. dat explicitering niet noodzakelijk verbonden is aan de inferentiemogelijkheid in de brontekst. De bronlezer kan de impliciete componenten in de brontekst soms correct infereren, maar ook niet altijd. Dat hangt af van de interpretatiecapaciteiten van de individuele lezer en de helderheid van de boodschap van de auteur (Murtisari, 2013, p. 316, 318). Daarom is het mogelijk dat de vertaler de betekenis van de brontekst onjuist interpreteert en bijgevolg onjuist expliciteert. Dat laatste wordt geïllustreerd in het voorbeeld (10a) hieronder.

In het algemeen bevatten zowel informatieve als expliciterende toevoeging informatie die vermoedelijk wel bekend is bij het doelpubliek (maar niet altijd bij het bronpubliek) om de begrijpelijkheid van de doeltekst te optimaliseren (Barchoedarov, 1975, p. 126; Franco Aixelá 2010, p. 201).

2.2.2.1 Toevoegingen om nadruk te leggen

- (8) I ne prosto kakoj-to pasynok, / Tsjlen Litfonda – oesopsjij smertnyj!
(Galitsj, ‘Ter nagedachtenis aan B. Pasternak’)
[En niet zomaar een stiefkind, / lid van Litfond – een heengegane sterveling!]
- (8a) En hij was niet onbekend, / *Nee, zeg*, lid van ’t Litfond – een ontslapen sterveling. (Hanickenko & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 3)

Bij het voorbeeld (8a) worden twee woorden ‘nee, zeg’ toegevoegd. Qua betekenis dragen ze niets bij omdat er al een negatie aanwezig is met ‘hij was niet onbekend’. Wel heeft de toevoeging een pragmatisch effect door nadruk te leggen op het feit dat het juist om een hele bekende persoon ging, namelijk de schrijver Boris Pasternak.

2.2.2.2 Toevoegingen met aanvullende informatie

(9) I kritsjit ona, drozjit, golos slaben'kij / A choloei oezj toet kak toet, kapljut kapel'ki. (Galitsj, 'De rode driehoek')

[En zij schreeuwt en beeft, haar stem is zwak, / en de hulpjes staan er allemaal bij om haar druppels te geven.]

(9a) En ze gilt met dunne stem, trilt / Het onderkruipsel is er / Met de druppels *vergif*. (Hanickenko & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 4)

Het voorbeeld (9a) bevat een toevoeging, namelijk *vergif* bij het woord *druppels*, terwijl in de brontekst (9) alleen het laatste is aanwezig. Het betreft hier duidelijk een door de vertaler toegevoegde informatie, die des te meer opvalt omdat ze foutief is. Hoewel het in het origineel niet expliciet aangegeven wordt, gaat het over de druppels kalmeermiddelen die in Rusland zeer gangbaar waren en nu nog zijn. De druppels kalmeermiddel worden in de logica van de Russische versie als helend gezien; een negatieve connotatie van 'vergif' is niet aan de orde. Voor een goed begrip voelden de vertalers zich genooddaakt tot een toevoeging, maar die toevoeging staat haaks op de bedoeling van de brontekst.

2.2.2.3 Toevoegingen met explicitering

(10) Tisjina na belom svete, tisjina, / Ja idoe i razmysljaju, ne spesja, – / To li stat' mne prezidentom SeSjeA, / To li vzjat' da i okontsjit' VePeSja... (Galitsj, 'Recht op rust')

[Stilte heerst in de wereld, stilte, / ik loop rustig en denk na. / Zou ik de president van de VS worden / ofwel me inschrijven bij de Hogere Opleiding voor Partijkaders...]

(10a) Stilte heerst er in die witte wereld, stilte / Ik loop hier rustig rond en verzin daarbij / Of ik *me moet voordoen als* president van de USA / Of wellicht als lid van de W.P.'s. (*d.i. iemand die de Hogere Politieke Wetenschappen heeft bestudeerd*) (Hanickenko & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 8)

Het voorbeeld (10a) bevat twee toevoegingen met explicitering *me voordoen* en een uitgebreide uitleg tussen haakjes bij de afkorting *W.P.* De eerste toevoeging is een gewone explicitering van een in dit geval ambigu werkwoord *stat* ('worden'). Dit werkwoord wordt hier gebruikt in de betekenis 'doen alsof', 'zich voordoen als iemand die je niet bent'. De gewone betekenis 'worden' is in deze context uitgesloten, aangezien het personage van het

gedicht in de huid kruipt van een psychiatrische patiënt die in een inrichting zit. Zo iemand kon zich alleen maar VS-president wánen. In het Russisch is dat niet expliciet aangegeven; voor de Nederlandstalige lezer geven de vertalers dat wel aan met *zich voordoen als*. De tweede toevoeging (*d.i. iemand die de Hogere Politieke Wetenschappen heeft bestudeerd*) is ook een explicitering. Maar die is wat bizar en storend in de lopende tekst omdat dit soort uitgebreide uitleg eerder in een paratekst hoort te staan (Franco Aixelá, 2010, p. 201). Er dient ook opgemerkt te worden dat de uitleg zelf niet helemaal juist is. Met VPSj die als ‘VePeSja’ wordt uitgesproken, wordt in de brontekst verwezen naar een hogere politieke opleiding voor hoge partijfunctionarissen. Die opleiding was buitengewoon prestigieus, opende de deuren voor een top-carrière bij de partijkaders en kon daarom nooit toegankelijk zijn voor psychiatrische patiënten. De uitleg in (9a) is een zwakkere allusie op het surrealisme van de patiënt en zijn waan, aangezien Hogere Politieke Wetenschappen wél toegankelijk waren voor gewone mensen.

2.2.2.4 Toevoegingen met aanvullende informatie én explicitering

(11) Krov’ ne dorozje nefti, / A neft’ noezjna pozarez! (Galtisj, ‘Requiem voor de niet-vermoorden’)

[Bloed is niet duurder dan olie, / en olie is broodnodig!]

(11a) Want *Arabische* olie is van levensbelang, / En het *joodse* (*sic*) bloed kost immers niets! (Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 9)

Het voorbeeld (11a) bevat twee toevoegingen met aanvullende informatie en explicitering, namelijk dat de olie ‘Arabisch’ is, en het bloed ‘Joods’. De brontekst is niet zo specifiek en bevat alleen een algemene uitspraak dat olie duurder zou zijn dan bloed. In de context is het echter duidelijk over welke olie en bloed het hier gaat, aangezien het gedicht gesitueerd is tijdens de Egyptische-Israëliische oorlog. De vertalers vonden het blijkbaar nodig om deze informatie toe te voegen en te expliciteren. De motivatie is in dit geval eerder vormelijk en niet inhoudelijk, omdat deze gebeurtenissen algemeen bekend zijn bij de Nederlandstalige lezer. De regel ‘Want Arabische olie is van levensbelang’ (_ _ / _ _ / _ _ _ / _ _ /) komt ongeveer metrisch overeen en rijmt met de op één na voorafgaande regel ‘Op vrouwen en kinderen komt het niet aan!’ (_ / _ _ / _ _ / _ _ /).

Kwantitatief komen toevoegingen met aanvullende informatie (categorie (ii) + (iv) = 62) en expliciterende toevoegingen (categorie (iii) + (iv) = 69) ongeveer even vaak voor, met een lichte voorkeur voor de laatste groep. Dat toont

weer een tendens om de doelttekst begrijpelijk en toegankelijk te maken voor de lezer. Toevoegingen om nadruk te leggen zijn vrij zeldzaam (9).

2.2.3 Weglatingen en toevoegingen van herhalingen

Weglatingen en toevoegingen van herhalingen verdienen als aparte groep een afzonderlijke vermelding. Vertaalwetenschappers merken op dat verdwijning van herhalingen in vertaling tot de vertaaluniversalia behoort (Chesterman, 2004, p. 8). De herhalingen verdwijnen dan meestal door weglating of parafrase (Baker, 1993, p. 244). Daarom is het interessant om te kijken of die tendens ook bevestigd wordt in dit corpus. De gedichten van Galitsj bevatten veel herhalingen, die op een viertal gronden gemotiveerd zijn. Ten eerste zijn er de refreinen in liederen, zoals vermeld in de inleiding. Ten tweede bevatten zijn teksten herhalingen om puur vormelijke redenen. Ten derde zijn herhalingen eigen aan Galitsj's stijl en vervullen ze er verschillende functies, zoals betekenisnadruk, extra dramatische spanning of emotieversterker. Ten vierde dienen de herhalingen in teksten van Galitsj als middel om de kenmerkende spreekstijl van zijn personages na te bootsen, iets waarin Galitsj een meester was. Herhalingen die een stilistische, semantische of emotionele functie hebben, zijn niet zomaar redundant (Newmark, 1982, p. 147). De herhalingen komen in de brontekst in twee gedaanten voor: identieke herhalingen en perifrastische herhalingen.

2.2.3.1 Weglatingen van identieke en perifrastische herhalingen

(12) *Lisj'to*, tsjto po serdtsoe, *lisj'to* i pravil'no. (Galitsj, 'Lied van de eilanden')

[*Alleen wat* volgens je hart klopt, *alleen dat* is juist.]

(12a) *Slechts is* welgedaan, wat uit het hart opwelt. (Berg & Wiebes in Galitsj, 2000, p. 280)

Bij het voorbeeld (12a) zien we een weglating van een identieke herhaling *lisj'to* ('alleen dat'). Deze herhaling dient hier twee doelen. Ten eerste is het een stilistisch middel, net als de van de standaardnorm afwijkende klemtoon *po serdtsoe* in plaats van *po sErdtsoe*; beide fenomenen zijn typisch voor de volkstaal. Bovendien is de herhaling ook nodig voor de jambe. In de vertaling vallen beide motiveringen echter vanzelf weg. Ten eerste is de vertaling niet in de volksstijl geschreven. Ten tweede is de vertaling weliswaar metrisch maar geschreven in een andere versvoet, een (enigszins onregelmatige) anapest, waarvoor deze herhaling onnodig is.

(13) Vsja *zamjorzsjava*, vsja *prodrogsjava*, / No ljubov' svoju prevozmogsjava,
/ Vsja *izzjabsjava*, vsja *prostyvsjava*, / No ne predavsjava i ne prostivsjava.
(Galitsj, 'De stadsromance')

[Helemaal *bevroren*, koud tot op het bot / maar ze heeft haar liefde overwonnen. / Helemaal *verkleumd van de kou*, helemaal verkouden, / maar ze is trouw gebleven en heeft mij niet vergeven.]

(13a) *Huiverend*, koud tot op het bot, / In de liefde echter heeft ze gewonnen.
/ Liever zal ze bevroren dan haar zelfrespect verliezen en mijn vergissing vergeven. (Van Dooren in Galitsj, 1977, p. 83)

Bij het voorbeeld (13a) wordt een weglating van een perifrastische herhaling geïllustreerd, namelijk *zamjorzsjava* ('bevroren') en *izzjabsjava* ('verkleumd van de kou'). Beide synoniemen staan in de brontekst voor 'helemaal koud zijn', en dienen voor het (trochee) metrum, (binnen)rijm en alliteratie. De vertaling is niet metrisch, wel met een enkel rijm *bevroren* – *verliezen*. De motivatie voor de weglating is hier niet helemaal duidelijk.

2.2.3.2 Toevoegingen van identieke en perifrastische herhalingen

(14) Oblaka plyvoet v *Abakan*, / Ne spesja plyvoet oblaka. Im teplo nebos',
oblakam, / A ja prodrog naskvoz', *na veka!* (Galitsj, 'Wolken')

[Wolken drijven *naar Abakan*, / zonder haast drijven de wolken. / Ze zouden het wel warm hebben, de wolken, terwijl ik ijskoud ben voor *eeuwig!*]

(14a) Wolken drijven *naar Abakan*, / Zonder haast *naar Abakan*, ze zijn warm en vredig, / ik ben koud voor *eeuwig*, *eeuwig*. (Hanicenکو & Van Santen in Galitsj, 1974, p. 2)

Het voorbeeld (14a) bevat twee toevoegingen van perifrastische herhalingen. In het eerste geval is het de herhaling van *naar Abakan* aan het einde van de eerste en de twee regel van de vertaling. In het tweede geval gaat het over de herhaling van het woord *eeuwig* in de vierde regel. De motivatie voor beide toevoegingen kan zowel stilistisch als vormelijk zijn. Enerzijds bevat de brontekst ook identieke herhalingen zoals 'wolken' (*oblaka*) en 'drijven' (*plyvoet*) wat inderdaad een indruk geeft van elkaar afwisselende en traag afgespeelde filmbeelden, en in die zin bootsten de vertalers de stijl van de brontekst na. Anderzijds maken de herhalingen een grotendeels metrische vertaling mogelijk, weliswaar niet in de onregelmatige anapest (_ _ / _ / _ _ /) zoals het origineel, maar in de trochee. De herhalingen laten ook toe het ritme te behouden, zodat de regels tussen zes

en acht lettergrepen lang zijn. De laatste en de vierde regel van het kwatrijn bevatten in vertaling elk acht lettergrepen.

- (15) Poest' droegie *kritsjat* ot ottsjajan'ja, / Ot obidy, ot boli, ot goloda!
(Galitsj, 'Goudzoekerswals')
[Laat de anderen *schreeuwen* van wanhoop, / van krenking, van pijn, van
honger!]
(15a) Laat de anderen maar uit wanhoop *schreeuwen*, / *een kreet* die van
gekrenkten, gekwelden en uitgehongerden komt... (Gos in Galitsj, 2000,
p. 281)

Het voorbeeld (15a) laat een toevoeging zien door middel van een perifrastische herhaling met *schreeuwen* en *kreet*. Beide betekenen hetzelfde en de motivatie achter deze toevoeging is moeilijk te vinden. De vertaling is niet metrisch, maar wel grotendeels gerijmd. Toch komt deze toevoeging het rijm niet ten goede.

Bij de weglatingen zijn het vooral identieke herhalingen die verdwijnen (22). Perifrastische herhalingen verdwijnen zeer zelden (2). Bij de toevoegingen worden identieke (8) en perifrastische (6) herhalingen bijna even vaak toegevoegd. Deze tendensen bevorderen lexicale gevarieerdheid in de brontekst, mogelijk om de lexicale verarming te compenseren die eigen is aan vertaalde teksten (Berman, 2010, p. 268-269). Tegelijkertijd laten die tendensen een poging zien om de stijl van de auteur te respecteren door (o.a. identieke) herhalingen toe te voegen.

3. CONCLUSIE

De algemene tendens kan omschreven worden als 'liever te veel dan te weinig'. Weglatingen worden minder toegepast dan toevoegingen. Toch zijn weglatingen vaak minder invasief dan men zou denken, omdat ze vaak relatief neutraal zijn. Ingrijpende weglatingen zijn relatief zeldzaam. Bij de invasieve weglatingen kiezen de vertalers er eerder voor om informatie weg te laten dan te impliciteren. De toevoegingen bevatten evenveel explicitering als aanvullende informatie. Betekenisneutrale, nadruk gevende toevoegingen komen zelden voor.

Voorts bevestigt de studie dat weglatingen en toevoegingen onvermijdelijke strategieën zijn om lexicale (en conceptuele) asymmetrie tussen de talen te

compenseren (Davies, 2007, p. 58-70). Ze zijn ook soms noodzakelijk om de literaire conventies of culturele tradities van de doelcultuur te respecteren en de stijl van het origineel te behouden (Baker, 1992, p. 77; Barchoedarov, 1975, p. 225, 229).

Toevoeging en weglating vormen in veel gevallen valabele en gerechtvaardigde strategieën (Hawamdeh, 2014; Davies, 2007, p. 74; Komissarov, 2011, p. 140-141). Beide vertaalprocedures hebben als doel om de vertaling begrijpelijker en toegankelijker te maken voor de doellezer. Ook vormelijke eisen kunnen de aanleiding zijn voor het werken met weglatingen en toevoegingen, vooral bij een literaire en zeker een metrische vertaling (zie ook Michajlova (2007, p. 143-144, 154-155) i.v.m. de poëtische vertaling Nederlands-Russisch. Toch is dat niet noodzakelijk het geval. Sommige vertalers gebruiken die procedures immers vaker dan anderen, onafhankelijk van de vorm. Zo bevatten de niet-metrische en niet-gerijmde vertalingen van Van Dooren meer weglatingen en toevoegingen dan de grotendeels metrische en gerijmde vertaling van Berg & Wiebes. Dat laat zien dat de persoonlijke voorkeur van de vertaler ook een rol speelt.

Voor de toevoegingen en weglatingen van herhalingen constateren we twee tendensen: de bevordering van lexicale gevarieerdheid en het behoud van de stijl van de brontekst.

Literatuurlijst²

Primair

- Galich, A.** (1973). 'Clouds'. In *Poetry from the Russian underground: A Bilingual Anthology*, Langland, J., Aczel, T., & Tikos, L. (vert. & red). New York-Evanston-San Francisco-London: Harper & Row Publishers, p. 106-109.
- Galich, A.** (1974/ 1975). *A Whispered Cry: Songs by Alexander Galich in verbal translation from Russian* (plaat). Vert. Smith, G. & anonieme vertaler. Frankfurt/Main: Possev Verlag & V. Gorachek K.G. English translation by Oslo: Arne Bendiksen A/S. Producer: Oddavar Sanne, manufactured by Tel Aviv, Gal-Ron Israel.
- Galich, A.** (1983). *Songs & Poems*. Vert. Smith, G. S. Ann Arbor: Ardis.
- Galich, A.** (2010). 'Oblaka' ['Wolken']. Vert. Timothy, S. In Lubensky, S. & Odintsova, I. *Advanced Russian: from Reading to Speaking*, Book 1, (red.) Leed, R. L., Bloomington, Indiana: Slavica, p. 215-216.

2 Russische titels in de bibliografie zijn voorzien van onze eigen vertaling tussen vierkante haakjes.

- Galitsj, A.** (1974). *Requiem voor de niet-vermoorden: Protestliederen uit het ondergrondse Rusland*. Vert. Hanicenko, E. & Van Santen, N. Arendonk: Vlaams Aktiecomité voor Oost-Europa.
- Galitsj, A.** (1977). 'Zigeunerromance' & zonder titel. Vert. Van Dooren, A. In Demets, G. (red.), *Alle schoonheid is vermetel. Bloemlezing uit zestig jaar Russische poëzie*. Nijmegen-Brugge: B. Gottmer-Orion, p. 78-83.
- Galitsj, A.** (2000). 'Goudzoekerswalsje'. Vert. Gos, H. In Westesteijn, W.G. & Zeeman, P. (red.), *Spiegel van de Russische poëzie*, Amsterdam: Meulenhof, p. 280-281.
- Galitsj, A.** (2000). 'Lied van de eilanden'. Vert. Berg, M. & Wiebes, M. In Westesteijn, W.G. & Zeeman, P. (red.), *Spiegel van de Russische poëzie*, Amsterdam: Meulenhof, p. 280.
- Galitsj, A.** (2004). 'Generaalsdochter'. Vert. Targan Mouravi, N. In Targan Mouravi, N. *Rusland Lethe Lorelei*, Haarlem: Targan Ontwerp, p. 185-193.
- Galitsj, A.** (2007). 'Kogda ya vernus' (*Polnoye sobranie stikhov i pesen*). [*'Wanneer ik terugkeer' (De volledige verzameling van gedichten en liederen)*]. <http://lib.ru/KSP/galich/> [6 februari 2007].
- Platonov, R.** (2012). *Singing the Self: Guitar Poetry, Community, and Identity in the Post-Stalin Period*. Evanston: Northwestern University Press.
- Smith, G. S.** (1984). *Songs to Seven Strings: Russian Guitar Poetry and Soviet "Mass" Song*, Bloomington: Indiana University Press.

Secundair

- Baker, M.** (1993). 'Corpus Linguistics and Translation Studies – Implications and Applications'. In Baker, M., Francis, M.G. & Tognini-Bonelli, E. (red.), *Text and Technology. In Honour of John Sinclair*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, p. 233-250.
- Baker, M.** (1992). *In other words: A coursebook on translation*. London: Routledge.
- Baker, M. & Saldanha, G.** (red.) (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2de uitgave. London: Routledge.
- Barchoedarov, L.S.** (1975). *Jazyk i perevod. [Taal en vertaling]*. Moskva: Mezjdoenarodnye otnosjenija.
- Berman, A.** (2010). 'Dertien vervormingen'. In Naaikens, T. et al (red.), *Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, p. 263-276.
- Chesterman, A.** (1997). *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins.
- Chesterman, A.** (2004). 'Hypotheses about translation universals'. In Hansen, G., Malmkjær, K. & Gile, D. (red.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, p. 1-13.
- Davies, E. E.** (2007). 'Leaving it out: On some justifications for the use of omission in translation'. *Babel* 53/1, p. 56-77.
- Franco Aixelá, J.** (2010). 'Cultuurspecifieke elementen in vertalingen'. In Naaikens, T. et al (red.), *Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, p. 197-212.

- Goerova, Ju.I.** (2010). *Perevod: vossozdanie vnoetrennej smyslovoj programmy i edinogo smysla teksta kak osnova modelirovanija protsessa perevoda*. [Vertaling: reconstructie van de innerlijke cognitieve verbanden en de gehele betekenis van de tekst als basis voor de uitwerking van een vertaalproces]. Sankt-Peterboerg: Pehome.
- Grit, D.** (2010). 'De vertaling van realia'. In Naaikens, T. et al (red.), *Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, p. 189-196.
- Hawamdeh, M.A.** (2014). 'Lexical Departure from Formal Correspondence in Translation: Semantic and Pragmatic Justification'. *International Journal of Linguistics*, 6(6): 1. https://www.academia.edu/7566691/Lexical_Departure_from_Formal_Correspondence_in_Translation_Semantic_and_Pragmatic_Justification [15 april 2015].
- Komissarov, V.N.** (2011). *Sovremennoe perevodovedenie*. [Moderne vertaalwetenschap]. Moskva: "R. Valent".
- Michajlova, I.M.** (2007). *Jazyk niderlandskoj poezii i problemy poetitsjeskogo perevoda* [De taal van de Nederlandse poëzie en de problemen van poëtische vertaling]. Sankt-Peterboerg: Folologitsjeskij facultet Sankt-Peterboergskogo gosoeprstvennogo oeniversiteta.
- Murtisari, E.T.** (2013). 'A Relevance-based Framework for Explicitation and Implication in Translation. An Alternative Typology'. *Trans-kom*, 6 [2], p. 315-344. http://www.trans-kom.eu/bd06nr02/trans-kom_06_02_03_Murtisari_Explicitation.20131212.pdf [27 april 2015].
- Newmark, P.** (1982). *Approaches to Translation*. 2nd edition, Oxford: Pergamon Press.
- Pedersen, J.** (2005). 'How is Culture Rendered in Subtitles?' Paper gepresenteerd op *MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation*. Beschikbaar op http://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf [23 oktober 2013].
- Vermeer, H. J.** (2000) 'Skopos and Commission in Translational Action.' In Venuti, L., *Translation Studies Reader*. (2de uitgave). New York: Routledge, p. 227-237.
- Vinay J.-P. & Darbelnet, J.** (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Red. & vert. Sager, J.C. & Hamel, M.-J. Amsterdam: John Benjamins.
- Toury, G.** (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.